

Begravnings seder förr och nu

av Knut Thulin

Säkert var det med mycket tunga steg som min mor Anna Thulin begav sig hemifrån till den gård där hon brukade arbeta med daglönsarbete i november månad 1927. För höstarbete med upptagning av två tunnland foderbetor skulle hon hämta sextio kronor. Dagen innan hade hon fått besked att hennes far avlidit ute på slätten (i närheten av Eslöv). Fadern Anders Persson Thulin hade insjuknat i lunghinneinflammation. Allt hade gått mycket hastigt.

Kort om Annas far. Han hade övertagit faderns hus med ett tunnland jord 1898. Och år 1899 gifter han sig med Elna Månsdotter från Östraby. 1900 föds deras enda barn min mor Anna. Hustrun Elna var vid sin mans ”frånfalle” sextiosex år och svag till hälsan. Anders arbete ute på slätten berodde på att det inte fanns något arbete i hemmabyggen Starrarps Ora.

Fest med mat och sprit

Min mor fick det tunga ansvaret att dels få hem sin döde far och att ordna med den kommande begravningen. Själv var jag bara två år och har inga minnen från den tiden. Minnen av de på den tiden stora begravningar har jag först efter min mormors begravning 1935. Jag återkommer till det.

Gårdens folk där morfar avlidit var hjälpsamma och sörjde enligt mors anteckningar för att morfar med lastbil kom hem till Starrarps Ora. Om denna lastbil hade massiva eller pumpade däck har jag förgäves försökt få reda på. Av byborna fick mor mycket hjälp men det blev hon som enligt anteckningarna hade fullt upp att göra. Penningar skulle skickas till gården där hennes far arbetat. Anlitande av doktorn för dödsattesten kostade stora penningar. Prästen i hemförsamlingen Frenninge skulle underrättas, begravningsdag fastställas och vilka psalmer som skulle användas. Av okänd anledning blev inte begravningen förrän den tjugosjätte november. Jordbegravningar var det vanligaste på den tiden. Denna akt i en människas liv då har inte många likheter med dagens enklare ceremonier. Efteråt skulle det vara fest med mycket mat och sprit, både brännvin och andra starka drycker. Min mor fick vidtala grannar som såg till att när likvagnen kom till kyrkan med den kimröksstrutade kistan med de ljusa aluminiumskruvarna kom in vid altaret i kyrkan. Två av grannarna skulle prestavera med kyrkans sorgefanor en på var sida om kistan även när kistan sänktes ned i graven. (Detta var för många ett stort hedersuppdrag). Klockaren skulle också vidtalas för spelningen av den tidens tunga psalmer exem-

pelvis: Jag går mot döden vart jag går... eller Bliv kvar hos mig, se dagens slut är när...
Tvåkronan var hans efter väl förrättat arbete. Bekanta längre bort skulle underrättas och för den skull blev det cykeltur till Vollsjö och Agda Fredrikssons Bok och Pappershandel som tillhandahöll delvis förtryckta begravningsbrev. Alla minns säkert breven med de svarta kanterna och det tunna svarta fodret inuti. Efter att de tryckts färdiga gick det bra att hämta dem i affären. Klädseln var det noga med och för de nära anhöriga kvinnliga gällde svarta kläder, skor och hatt med slöja. För manliga var det i de flesta fallen svart frack och hög hatt eller ”kubb” (styv hatt).

Sin far som hon höll mycket av

Visst berättar mors anteckningar mycket. Där står att grannarna hjälpte till med produkter från mejeriet av grädde och smör. Allt borde tala för att det var en liten begravning för få som var inbjudna denna dag. Frågan blir obesvarad, när männen fått sina supar hur mycket de då mindes av min morfar? Han som reste till slätten i vårtid för att följa hästar på stora åkrar, slit med hösten innan allt var bärgat. Han som i lerig höst åter gick bak hästar och höll i plogens ”stärter”. Har ett enda kort av honom där han står på gårdens tun iklädd träskostövlar och vegamössa.

När höstarbetet var färdigt på gården kom Anders hem till sin familj. Det dröjde inte länge förrän han tog fram de smedgjorda slaktknivarna. Det blev tid att slakta till jul och då ställde Anders upp med sitt kunnande. Mor har berättat att när han var färdig med slakten begärde han att få: ”Tvål, vatten och en ren handduk”. Öppna diken med lavade stenar i sidorna samt nyodling på en gård i Starrarp blev också arbete för Anders innan det åter var tid att åka hemifrån. Lönen när det gällde nyodling var att han fick bryta upp stubbarna till ved i hemmet. Min

mor berättade ofta om sin far som hon säkert höll mycket av.

Klockan var stannad

Åren de går och jag fyllde tio år 1935. En solig höstdag när jag var på väg hem från skolan för att under några eftermiddagstimmar som ”vuttehöre” se till några lösgående kor vid den gård där min mor brukar arbeta, kommer ägaren och möter mig och säger åt mig att jag skall gå hem för min mormor har avlidit på förmiddagen. Mor och jag fick trösta varandra.

Grannarna kom och ville beklaga sorgen och ta ett sista farväl av mormor. Åtta år hade gått mellan morfar och mormors begravning. För min mors del blev det nu en upprepning. Tiden hade inte förändrat sig mycket i småbrukarbygden.

Jag minns väl eftermiddagen när min mor visade mig hur jag med vitt kräppapper skulle kläd blomkrukor, slå ett svart band om och fästa det med en knappånål. Rummet där mormor vilade var klätt med vita lakan. Avklippta myrtenkvistar spred en viss lukt. Klockan var stannad och kom inte igång förrän efter begravningen. Fortfarande skulle en begravning vara en fest med mat och sprit. De närboende hedrade begravningsföljet genom att strö ut granris där de bodde på vägen till kyrkan. Mormors begravning blev en ljus tillställning vad beträffar psalmerna. Akten avslutades med: Härlig är jorden... Nämnas kan att året 1935 plågades av sträng åska långt ut på hösten.

Mat som lön för disk

Nu hade jag ingen mormor längre och vid vissa tillfällen fick jag ta del av hur en stor och kostsam begravning gick till. Kokerskan kom dagen innan och förberedde stekarna, servitriserna i sina vita stärkta förkläden mötte upp liksom min mor som skulle sköta disken. Eftersom jag var för liten att vara

Foto: Bengt Biarner

De skänkta tårtorna både mördegs och de övriga skulle placeras rätt. På någon av dem låg kors gjorda av choklad och vid sidan om stod skålen med begravningskonfekt, karameller inslagna i svart papper med olika dekorationer på som kors eller andra kristna symboler.

ensam hemma fick jag följa med. Jag hjälpte mor att torka disk och fick god mat men ingen lön.

När alla var samlade efter akten i kyrkan och plåtaskarna med "förningstårtor" var registrerade av kokerskan bjöds det till bords. Mest vanligt var att börja med tre sandwichar, en sill och ägg, en rostbiff och den tredje med hemmalagad ost. Snapsglasen fylldes med kronbrännvin och det dröjde inte länge förrän servitrisen kom igen och frågade om "det önskades en till". Det kunde vara soppa också men i regel blev det fisk, gärna hälleflundra, innan det var tid med steken. Servitriserna bytte snabbt tallrikar mellan de olika maträtterna. Om hushållet hade knappt med porslin gick det bra att låna i speceriaffären som tillhandahöll denna servis gratis om allt lämnades tillbaka helt. Alltid blev det paus innan efterrätten skulle serveras. Det var alltid lika spännande när den guldgula glassen var färdig. Med en egen

eller lånad glassmaskin bereddes den av vispgrädde, äggulor och äkta vaniljstång. Glassmaskinen bestod av en behållare med ett rörverk inuti och en vev som drev rörverket, utanpå var det is som vid alla årstider hämtades från mejeriet. För att få starkare kyla blandades det i lite grovt salt. Diskerskans "påg" fick dra veven ibland tills det blev lagom tjockt. Det dröjde någon timma innan det var avdukat och kaffet skulle serveras.

Dam och Herrum

De långa boningslängorna hade många rum och det dröjde inte länge förrän herrarna var i ett rum som det inte tog lång tid förrän det var fyllt av cigarrök. De flesta kunde röka men det fanns också några som bara "patade" på sin cigarr och det dröjde inte länge förrän bladen var blöta och rökverket sluta att fungera. Det fanns mycket som skulle ventileras om jord och "jur". Landsbygden var också i förvandling till bättre maskiner

och nya utsädessorter som skulle provas. Plötsligt stod en servitris i dörren och ville komma in med en bricka som innehöll efterlängtat rykande toddyvatten och en flaska tvåstjärnig konjak. Munterheten blev snart påtaglig och alla trivdes gott, någon föreslog att kortleken skulle komma fram. Det var garvade händer som kärvtänligt slöts om de stora toddyglasen.

Även kvinnfolket hade funnit ett rum ”att va för si säl i”. Ibland var det rätt länge sen de råkats. Hade väven varit igång skulle de vävda alstren visas upp och synas. Pigornas löner och förmåner var alltid ett hett ämne att prata om. Hade någon en giftasvuxen dotter kunde det bli tal om hur många ”räckor” lakansväv det skulle rekvireras från Tuppens Väveri i Norrköping. Fraktkostnaden fanns alltid att ta hänsyn till. Var begravningen i vårtid hände det att en och annan pelargonplanta försvann ner i någons handväska.

”En bit tårta till barnen där hemma”

Mor i gården gick för att se efter hur långt förberedelserna var med det väntande kaffet. De skänkta tårtorna, både mördegs och de övriga, skulle placeras rätt. På någon av dem låg kors gjorda av choklad och vid sidan om stod skålen med begravningskonfekt, karameller inslagna i svart papper med olika dekorationer på, som kors eller andra kristna symboler. Förutom tårtorna tronade

i regel en stor spettekaka på bordet. Portvinet serverades till damerna och för herrarnas del fanns det att välja på. Balansen att hålla i glasen börja nu att försämras lite här och där. Uppbrottets timma närmade sig för de flesta. Någon av de långväga gästerna stannade över natten. Kokerskan var i full färd med att lämna tillbaka tårtaskarna. Hon skulle alltid sörja för att i asken fanns ”en bit tårta till barnen”. Det hände att en begravning varade mer än en dag.

Sederna kunde skifta mycket från by till by därför är det svårt att ge en rättvisande bild av vad som hände.

Och sen ska vi spela kort

Många år efter det jag skrivit detta, sitter jag och min fru på en församlingsgård för att få vara med på en minnesstund efter en bekant till oss. Husmor har sörjt för att vi får goda smörgåsar med läsk till. Vi känner inte många av de församlade. Vid min sida har jag en för mig helt okänd odalman i min ålder. Av väder och vind är han solbränd och väderbiten. Han verkar fåordig och svår att komma ”till tals med”. När vi är mitt i tårtätandet vänder jag mig mot honom och säger; ”När tror du vi får cigarrerna och konjaken?” Dröjande vänder han sig mot mig och utbrister: ”Och sen ska vi spela kort”. Gamla minnen rusar runt i våra hjärnor. Tror inte att någon av oss egentligen på allvar vill ha den gamla tidens seder och bruk tillbaka. ■■■

Knut Thulin

Född 1925 i den lilla byn Starrarps Ora i Frenninge församling Färs härad.

Har varit livsmedelsarbetare först på konditori senare i den större livsmedelsindustrin.

Har genom livet försökt bevara dialekten ”hemmaifrau”. Från barndomen under trettioalet har jag i vissa artiklar i Byahornet försökt skildra de händelser i mitt liv som blivit till oförglömliga minnen.

Har varit ”medansvarig” till Nils Eklunds dikter i boken ”Levande bygd” 1977.

Läser gärna bygdemål och är stor Piratenvän.